

CONGRÉS CIDUI 2025
Docents d'avui per a la universitat del demà

**RELATS PER DECONSTRUIR LA VIOLÈNCIA MASCLISTA DES DE LA HISTÒRIA DE L'ART:
ANÀLISI DES DE L'EXPERIÈNCIA D'UN PROJECTE D'INNOVACIÓ DOCENT AMB
PERSPECTIVA DE GÈNERE.**

**Stories to Deconstruct Gender-Based Violence through Art History: Analysis from the
Experience of a Gender Perspective Teaching Innovation Project.**

AUTORIA

Alba Rios, Tania
0000-0002-5520-8250
Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art. Facultat de Geografia i Història
alba@ub.edu

Manonelles Moner, Laia
0000-0003-0738-0811
Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art. Facultat de Geografia i Història
laiamanonelles@ub.edu

Mercader Amigó, Laura
0000-0001-6096-0167
Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art. Facultat de Geografia i Història
lmecader@ub.edu

Ramírez Tur, Víctor
0000-0001-7410-5516
Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art. Facultat de Geografia i Història
Victorramirez@ub.edu

Peist Rojzman, Nuria
0000-0003-0562-8174
Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art. Facultat de Geografia i Història
nuriapeist@ub.edu

CONGRÉS CIDUI 2025
Docents d'avui per a la universitat del demà

RESUM

El grup d'innovació docent Polifonies, format per professorat de teoria de l'art, art contemporani i llenguatges artístics del Departament d'Història de l'art de la UB, treballa amb l'alumnat la competència del pensament crític feminista per desplaçar-se dels paradigmes androcèntrics, eurocèntrics i classiste, amb el projecte *Polifonies. Relats per deconstruir la violència masclista des de la Història de l'art*. Posem èmfasi en la violència masclista que apareix en el relat hegemònic de la història de l'art. Analitzarem l'impacte de les accions del projecte, en perspectiva feminista, en la praxis docent i l'estudiantat.

ABSTRACT

The Polifonies teaching innovation group, composed of faculty specializing in theory, contemporary art, from the Department of Art History at the University of Barcelona, through the project *Polifonies: Stories to Deconstruct Gender-Based Violence through Art History* fosters the development of feminist critical thinking skills to challenge androcentric, Eurocentric, and classist paradigms, with a particular focus on the gender-based violence often present in the hegemonic narrative of art history. This analysis will explore the impact of the project's gender-perspective actions on both teaching practices and student engagement.

PARAULES CLAU

Història de l'art; feminismes; masclisme; patriarcat; activisme, interseccionalitat

KEYWORDS

Art History, feminisms, sexism, patriarchy, activism, intersectionality

DESENVOLUPAMENT

Introducció

La present proposta de comunicació recull els resultats del projecte *Polifonies. Relats per deconstruir la violència masclista des de la Història de l'art* (2024-2025), dut a terme

CONGRÉS CIDUI 2025

Docents d'avui per a la universitat del demà

pel Grup d'innovació docent Polifonies, format per professorat de teoria de l'art, art contemporani i llenguatges artístics del Departament d'Història de l'art de la Universitat de Barcelona, i que ha rebut un ajut per a projectes d'innovació per a la millora de la qualitat docent en matèria de violència de gènere (INDOVIG 2023). La seva finalitat és fomentar el pensament crític, la inclusió i el benestar emocional en l'alumnat a partir de la reflexió i el treball conjunt sobre les representacions i contra-representacions de la violència masclista en la Història de l'art.

El grup d'innovació docent Polifonies treballa des de 2023 la competència del pensament crític i la rellevància del projecte examinat rau en la determinació de respondre als reptes de la societat actual, analitzant a l'aula la violència masclista i com aquesta apareix representada al llarg de "la" Història de l'art. El projecte recull la tasca d'historiadors, teòriques i crítiques que començaren a revisar la història des d'una lectura crítica, assenyalant la dimensió simbòlica de la violència masclista en les representacions dels abusos, les violacions i els raptos de la pintura masculina occidental (Ahmed, 2018; Berger, 2018; Hanisch, 1969; Mercader, 2022; Mulvey, 1975; Nochlin, 2001; Pollock, 2013) , alhora que partirà també del treball d'artistes contemporànies que elaboren contra i auto-representacions per denunciar diferents violències sexuals, racistes i classistes (Manonelles, 2020; Manonelles, 2022; Manonelles, 2023; Rosón, 2024).

En el context de l'àmbit disciplinari de la Història de l'art, som conscients de la responsabilitat que tenen els sistemes artístics-visuals i les seves narratives teòriques i historiogràfiques en la configuració d'identitats hegemòniques, per això, com el mateix títol del grup indica, aportem una mirada polièdrica articulada a través de la interseccionalitat (Ahmed, 2015). Des d'aquestes perspectives transversals i des d'un enfocament multidisciplinari treballarem, amb l'alumnat de diferents cursos i assignatures (1er, 2on i 3er del Grau d'Història de l'art i de 1er del Grau de Comunicació i Indústries Culturals de la Facultat de Filologia i Comunicació), com la creació pot esdevenir un dispositiu per enfocar, analitzar i problematitzar com apareix representada la violència masclista al llarg de "la" Història de l'art.

Els agents implicats som les membres del grup Polifonies, compostat per Tania Alba Ríos, Laia Manonelles Moner, Laura Mercader Amigó, Nuria Peist Rojzman i Víctor Ramírez Tur, professores del Grau d'Història de l'art de la Facultat de Geografia i Història, que imparteixen assignatures vinculades amb l'art contemporani i teoria de l'art, en concret *Últimes Tendències de l'Art (de 1960 a l'Actualitat, 3er)*, *Teoria de l'art (2on)* i *Llenguatges Artístics (1er)* i *Tendències de les Arts Contemporànies (1er)*.

Objectius generals:

- Reflexionar sobre la cancel·lació de les dones en la narració patriarcal de "la" Història de l'art, treballant el pensament i la producció de teòriques i artistes i,

CONGRÉS CIDUI 2025

Docents d'avui per a la universitat del demà

també, duent a terme una anàlisi crítica de les representacions estereotipades, sexistes i on queda palesa la perpetració de la violència masclista, que històricament ha travessat les narratives visuals.

- Pensar de manera conjunta les desigualtats i, també, pensar en les alternatives per generar noves realitats. També tenim en compte la diversitat de manifestacions artístiques que van formar i formen part de l'arena cultural global per fer-les dialogar amb les manifestacions més reconegudes de la cultura hegemònica masculina.
- L'objectiu final és interpel·lar l'alumnat per detectar les seves inquietuds i necessitats, i desenvolupar la competència del pensament crític i estratègies per reconèixer, donar visibilitat, denunciar i reparar les diferents manifestacions relacionades amb la violència masclista, tot cercant un impacte efectiu, d'entrada, dins i fora de l'àmbit universitari.

Objectius específics:

- Conceptualització i confecció de l'Arxiu Polifonies, on es recullen projectes artístics que reflexionen sobre les violències masclistes, que l'alumnat pot consultar i utilitzar al llarg de la seva trajectòria acadèmica (<https://polititzacionsdelmalestar.org/projectes-arxiu/>)
- Organització de la Jornada conjunta "Reflexions sobre les representacions i contra-representacions de la violència masclista en la història de l'art" (13 de novembre del 2024) que l'alumnat ha treballat, generant un debat amb una participació significativa, tant durant la Jornada com a l'aula. Aquesta Jornada, recull els testimoniatges de tres artistes (Núria Güell, Susana Pruna i Mireia Sallarès) que expliquen en primera persona els seus projectes sobre les violències masclistes i, també, les experiències dels docents Juan Albarrán Diego, Olga Fernández López i Miriam Cera Brea de dos grups d'innovació docent que treballen des de una perspectiva de gènere de la UAM. La Jornada va ser registrada i posada a disposició en l'esmentat Arxiu (<https://polititzacionsdelmalestar.org/jornades-arxiu/>).
- Realització de dos qüestionaris analitzats pel professorat implicat, fent una comparativa entre el primer qüestionari realitzat a l'inici de curs i el segon realitzat al final. El primer preguntava, entre altres qüestions, si l'alumnat considera que en les assignatures que ha cursat o està cursant se superen els prejudicis androcèntrics, eurocèntrics, classistes, masclistes, racistes, etc. Del relat hegemònic de la Història de l'art. Si en les assignatures que ha cursat es reflexiona sobre els discursos i les representacions de la violència masclista en la Història de l'art i si considera necessari reflexionar sobre els discursos i les representacions de la violència masclista en la Història de l'art. La segona enquesta es relaciona directament amb els continguts de la Jornada per observar conjuntament si hi ha hagut un treball progressiu en l'alumnat en l'assoliment

CONGRÉS CIDUI 2025

Docents d'avui per a la universitat del demà

del pensament crític, si apliquen la nova competència i si han millorat en l'anàlisi i la detecció de la violència masclista.

Metodologia:

És interdisciplinària, recalcant la connexió de la història de l'art amb la filosofia, la història, l'antropologia, la sociologia, la psicologia, la política i els activismes.

- Reunions de discussió interna per concretar els estudis de cas i les accions a implementar, compartint els avanços i les possibles dificultats.
- Tria i anàlisi qualitativa d'estudis de cas (projectes artístics concrets) que permetin reflexionar sobre les representacions i contra-representacions de les violències masclistes a la Història de l'art, tot pensant amb les imatges (Fernández-Polanco i Buck-Morss, 2014), recollits a l'arxiu i a la Jornada. Aquest enfocament, fonamental dins la metodologia feminista en les ciències humanes i socials, ofereix la possibilitat de concretar idees sense caure en l'abstracció. El pensament es genera des de la pràctica i alhora té un impacte en ella; es tracta d'oferir eines a l'alumnat que pugui aplicar no només en l'adquisició de nous coneixements, sinó també en la vida dins i fora de l'aula.
- Anàlisi qualitativa i quantitativa dels qüestionaris a partir de la confecció de dos qüestionaris dirigits a l'alumnat. Com ja s'ha esmentat, el primer qüestionari serveix per valorar el coneixement inicial de la competència que es vol treballar. El segon qüestionari serveix per valorar el recorregut iniciat al començament del curs i l'assoliment final dels continguts. S'han comparat els resultats, en els 5 grups implicats de 3 assignatures de 1er, 2on i 3er del Grau d'Història de l'art, per tal d'extreure'n conclusions. La combinació de preguntes amb resposta tancada múltiple i preguntes obertes a la reflexió permeten una càrrega moderada de treball de cara a l'alumnat i, alhora, abastar els diferents aspectes a treballar de manera reflexiva i raonada.

Resultats

Com a resultat de les diferents accions hem constatat, a les diferents assignatures, un increment del debat de l'alumnat a l'aula, i de l'aplicació, als exercicis d'avaluació, de la perspectiva crítica feminista.

Els qüestionaris ens han permès avaluar la percepció de l'alumnat sobre l'aprofitament del projecte (principalment la Jornada), motiu pel qual a continuació en desenvoluparem els resultats.

La participació ha estat menor de l'esperada inicialment, i desigual entre els grups. Ha baixat notòriament entre el primer qüestionari (76,83% de participació, amb un total

CONGRÉS CIDUI 2025
Docents d'avui per a la universitat del demà

de 191 respostes) al segon (42,57%, amb un total de 114 respostes). Tot i així, la mostra és prou significativa.

S'han comparat els resultats, en els 5 grups de les 3 assignatures. Unes primeres conclusions s'han compartit en una Jornada d'innovació docent a UAM (maig 2025).

En la primera enquesta hi ha tres tipologies de preguntes: d'avaluació del Grau, d'importància del pensament crític i de necessitat d'incorporació d'una perspectiva de gènere.

1. Avaluació del grau: Percepció de l'alumnat respecte a si en les assignatures del grau d'Història de l'Art i de Comunicació:
 - a. Es plantegen qüestions relacionades amb problemàtiques del món actual.
 - b. Se superen prejudicis masclistes, racistes, classistes, etc.
 - c. Els continguts es treballen des d'una perspectiva feminista.
 - d. Es reflexiona sobre la representació de la violència masclista en l'art.

Resultats: El 50% en gairebé tots els grups respon que no es treballen problemàtiques del món actual i que la resta de qüestions es plantegen, però de manera minoritària.

2. Pensament crític: No es coneixen les competències sobre aquest tema presents en els plans docents, però es proposen diferents qüestions per a fomentar-ho:
 - a. Contingut: que es tractin dones oblidades, que s'efectuï una anàlisi històrica més profunda i realista, que es considerin problemàtiques socials en general.
 - b. Metodologia: L'alumnat demanda una major participació.
 - c. Activitats d'aprenentatge: Revisió de textos i inclusió d'aquestes temàtiques en els treballs.

Particularitat de les respostes a les tipologies de preguntes 1 i 2: Visió més positiva del grup de 1r any d'Història de l'Art.

3. Necessitat d'incorporació d'una perspectiva de gènere.
 - a. Incorporació de perspectiva feminista: Sobretot es demana la incorporació d'artistes dones, però des d'una perspectiva transversal i no puntual de determinades assignatures i temes. Així mateix, la necessitat de no separar art i vida, de revisar les fonts que s'utilitzen i de considerar també qüestions relacionades amb la raça i la classe social.
 - b. Reflexionar sobre violències masclistes: Es percep una normalització i idealització de la violència en les assignatures i la necessitat de pensar, en aquest sentit, l'impacte de l'art en la societat.

CONGRÉS CIDUI 2025
Docents d'avui per a la universitat del demà

En la segona enquesta, es plantegen dues qüestions a l'alumnat: Valorar el projecte d'innovació (sobretot les jornades, però també el material complementari i les enquestes) i plantejar propostes per a incloure la perspectiva feminista al Grau.

Valoració del projecte d'innovació docent: La majoria considera que la Jornada va ser molt formativa i que el material en general li va aportar nous coneixements que es concreten en:

- a. Visibilitzar les violències a través de l'art, entenent la pràctica artística com un instrument polític.
- b. Repensar el paper d'historiadores/es, al concebre l'art com a eina d'anàlisi sociohistòric.
- c. Promoure un debat que transcendeixi les aules, doncs el coneixement esdevé un instrument ètic.

Resultat: Perceben un canvi respecte a com conceben la deconstrucció de la violència masclista. Els interpel·la i sensibilitza la dimensió personal de les artistes, apuntant la possibilitat de catàrtica i política de l'art.

Propostes per a incloure la perspectiva de gènere a les aules:

- a. De manera transversal i no puntual.
- b. Necessitat de reforma i formació del professorat.
- c. Inclusió de noves matèries.
- d. Revisió de les matèries amb temàtica no contemporània, on el pensament crític està més absent.

Discussió

Les possibles causes de la baixa participació poden ser:

- a. La càrrega de treball de l'alumnat al final del quadrimestre és alta
- b. Es dona una major cohesió i facilitat de treballar de manera conjunta en grups reduïts (últimes tendències, B1: 18 matriculats).
- c. Abandó de l'assignatura (*NP) o del grau.
- d. No obligatorietat de la participació.

CONGRÉS CIDUI 2025

Docents d'avui per a la universitat del demà

- e. Gestió diferent de les enquestes en els grups (a l'aula / per lliure / vinculada a alguna de les activitats d'avaluació)

Respecte a la percepció de la vinculació del grau amb les problemàtiques del món actual i la presència del pensament crític, hem detectat una visió més positiva per part del grup de primer any d'Història de l'art. Això pot respondre al desconeixement del grau i a una major reproducció de l'ordre social fora de l'àmbit pedagògic; també al grup de 1r any de Comunicació (Possibilitat: el mateix que en Història de l'Art més major presència de les problemàtiques socials des d'una perspectiva curricular).

Malgrat l'alta percepció de la necessitat de la incorporació de perspectives de gènere, hi ha una dificultat per a raonar per què es necessiten aquestes perspectives en el grau.

A la segona enquesta, en el grup de 1er del grau d'Història de l'Art baixa la percepció d'utilitat del material en general. Pot ser que degut a la densitat dels temes impartits, el tema de la violència masclista en l'art es percebi de menor utilitat i al fet que en l'assignatura Llenguatges artístics s'enfoca el tema de la violència també des d'una altra perspectiva: les desigualtats en l'accés i la valoració de pràctica culturals no hegemòniques

En el segon qüestionari es recull la valoració dels continguts assolits a la Jornada, disponible a l'arxiu online per tal que tot l'alumnat la pugui consultar.

Conclusions

Els materials elaborats i posats a disposició de l'alumnat per al seu aprofitament, així com la celebració de la Jornada, recullen tot un seguit d'accions i casos d'estudi en que es posen en pràctica les reflexions crítiques i les contra-representacions, sota perspectives feministes, dels imaginaris que la història de l'art canònica ha transmès al llarg dels segles en relació amb els rols de poder, classe i gènere, i de l'impacte que aquests imaginaris han tingut en la nostra societat. Els diferents projectes artístics, en la seva majoria, són participatius i fomenten la col·laboració i l'elaboració conjunta d'alternatives a les violències masclistes, tot permetent, d'aquesta manera, un canvi de perspectiva i la crida a l'acció a partir d'altres maneres de fer. La col·laboració amb els grups docents de la UAM, en què han presentat performances protagonitzades per l'alumnat que repliquen i prenen com a model accions artístiques com les esmentades apunten en aquesta direcció i palesen l'assoliment en primera persona d'aquelles maneres de veure, que a més són encarnades en primera persona. Aquestes són les principals fortaleces del projecte, així com també l'exitosa rebuda per part de l'alumnat. Com a feblesa cal esmentar la dificultat de coordinar diferents grups d'estudiants amb calendaris no sempre compatibles amb la presencialitat d'algunes de les activitats.

CONGRÉS CIDUI 2025

Docents d'avui per a la universitat del demà

En relació a les conclusions dels qüestionaris s'exposa la necessitat de treballar les competències a classe. Les proves d'avaluació reflecteixen que l'alumnat és més conscient de la violència masclista a partir de la Jornada i del material facilitat. Es detecta la necessitat d'aplicació transversal de problemàtiques del món actual i es sol·licita considerar diferents tipus de violències i problemes socials, malgrat manca d'una reflexió més profunda sobre la complexitat de les violències i sobre la necessitat de la seva inclusió curricular. Finalment, es recull la urgència de formació del professorat.

Alhora, cal esmentar que la sostenibilitat del projecte es ramifica en la presentació d'un nou projecte, desenvolupat pel professorat del grup Polifonies per seguir implementant els aprenentatges assolits com a grup docent, i en l'ampliació de l'Arxiu Polifonies que és una eina de consulta (en continua construcció i ampliació) en obert per l'alumnat, el professorat i el públic en general.

Agraïm el suport del Consell Interuniversitari de Catalunya

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

Arxiu Polifonies (2025). <https://polititzacionsdelmalestar.org/arxiu-polifonies/>

Ahmed, S. (2015). *La política cultural de las emociones*. Universidad Nacional Autónoma de México. Programa Universitario de Estudios de Género.

Alba, T. (2017). Politizaciones del malestar. Visibilización, memoria, ritualización, intervención. En Ancarola, N.; Manonelles, L.; Gasol, D. (Eds.) *Politizaciones del malestar* (pp. 237-277). Rayo verde.

Berger, John (2018). *Modos de ver*. Gustavo Gili.

Fernández-Polanco, A. (2014), "Instantáneas. Imágenes, multitudes, pensamientos. Una conversación con Susan Buck-Morss", *Re-visiones*, 4
Gilligan, C. (2013). La resistència a la injustícia: una ètica feminista del cuidado. *Cuadernos de la Fundació Víctor Grífols i Lucas*. 30, 42-67.
<http://www.secpal.com/%5CDocumentos%5CBlog%5CCuaderno30.pdf>

Hanisch, Carol (1969). The Personal Is Political. *Notes from the Second Year: Women's Liberation*", s.p. <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>

CONGRÉS CIDUI 2025
Docents d'avui per a la universitat del demà

- Manonelles Moner, L. (2020). Estado de Malestar (malestar_exhuberancia_anomalía): el ensayo visual como catalizador de experiencias compartidas. *Archivo Español de Arte*, XCIII (369), 39-54. <https://doi.org/10.3989/aearte.2020.03>
- Manonelles Moner L. (2022). Espacios de escucha. Aproximaciones a los proyectos artísticos de Núria Güell: La Feria de las flores y Una película de Dios. *Arte, Individuo y Sociedad*, 34(3), 1191-1210. <https://doi.org/10.5209/aris.77771>.
- Manonelles Moner, L. (2023). Xiao Lu: asserting her voice through artistic practice. *Brazilian Journal on Presence Studies*, v. 13 n. 2 (2023): Abr./Jun. 2023, 1-27. <https://doi.org/10.1590/2237-2660126872vs02>
- Mercader Amigó, L. (2022). Dispersions feministes al «Prado dispers» de la Universitat de Barcelona. En Canalda, S.; Dilla, R. (Eds.), *Les pintures de la Universitat de Barcelona. El dipòsit del Museu del Prado*, s.p. Edicions i Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Mulvey, L. (1975). Placer visual y cine narrativo. *Screen* 16.
- Nochlin, L. (2001) [“¿Por qué no han existido grandes artistas mujeres?”](#) (traducción al español: Ana María García Kobeh), en CORDERO, Karen e Inda SAENZ (comps.), *Crítica feminista en la teoría e historia del arte*, Universidad Iberoamericana (Cdmx), Programa Universitario de Estudios de Género de la Unam, Conaculta-Fonca, Curare, pp. 17-44.
- Pollock, G. (2013). *Visión y diferencia: feminismo, feminidad e historias del arte*. Fiordo.
- Rosón, M. (ed) (2024). *Las rapadas*. Madrid: Ministeri de la Presidència, Relacions amb les Corts i Memòria Democràtic.